

дис. ... канд. пед. наук.: 13.00.08 / Светлана Сергеевна Рачева. - СПб., 2003. - 191 с.

6. Храмушина Ж.А. Языковая подготовка как компонент социальной компетентности выпускников технического вуза: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Жанна Артуровна Храмушина. - Екатеринбург, 2001. - 155 с.

У статті описується процедура та аналізуються результати експериментального дослідження когнітивного компонента соціальної компетентності студентів вищого навчального закладу.

Ключові слова: соціальна компетентність особистості, критерії сформованості соціальної компетентності, когнітивний компонент, операційно-технологічний компонент, мотиваційний компонент.

В статье описывается процедура и анализируются результаты экспериментального исследования когнитивного компонента социальной компетентности студентов высшего учебного заведения.

In this article we describe the procedure and analyze the results of the experimental research of students' social competence cognitive component.

УДК 378.111: 37.036
ББК Ч 74.58

М.М. Кабанець
м. Донецьк, Україна

ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ В МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ ПОТРЕБИ У ТВОРЧІЙ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ У ВИЩИХ ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Постановка проблеми. Соціальне замовлення на творчу особистість інженера потребує нових підходів до цілей, змісту, форм, методів і засобів розвитку творчої особистості майбутнього інженера та, зокрема, його потреби у творчій самореалізації, яка розвивається в процесі професійної підготовки у вищих технічних навчальних закладах.

Аналіз останніх досліджень. Вивчення наукових праць, присвячених різним аспектам творчості, дає змогу стверджувати, що питанням формування творчої особистості приділяється значна увага, а саме: розвитку творчих здібностей (В. Алфімов, В. Андреев, Д. Богоявленська, І. Калошина, Л. Попов, В. Рибалка, С. Сисоева та ін.), методичних аспектів стимулювання технічної та інженерної творчості (Г. Альтшулер, Т. Кудрявцев, В. Моляко, Е. Чугунова та ін.). Вивчення науково-педагогічних джерел з питань професійної освіти майбутніх інженерів (О. Долженко, М. Добрускін, А. Есаулов, М. Зіновкіна, О. Романовський, Ю. Фокін, В. Шатуновський та ін.) дозволяє констатувати, що розвиток творчої особистості фахівця – це важлива функція вищих технічних навчальних закладів, проте проблема визначення факторів формування в майбутніх інженерів потреби у творчій самореалізації ще не стала предметом спеціального дослідження. **Метою статті** є визначення та класифікація факторів формування в майбутніх інженерів потреби у творчій самореалізації у вищих технічних навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування потреби студентів у творчій самореалізації – це діяльність викладачів зі створення в педагогічному процесі вищого навчального закладу сприятливих умов для найбільш повного виявлення, прояву та застосування творчого потенціалу студентів із метою їх самореалізації. Мета формування відповідної потреби полягає в підвищенні ступеня її прояву, доведення її до стану усталеності та доведенні потребнісно-мотиваційної сфери студентів до такого стану, за якого б потреба у творчій самореалізації займала одне з домінуючих місць в ієрархічній структурі потреб особистості та спричиняла безперервну роботу людини із самовдосконалення як творчого фахівця.

Для визначення факторів формування у майбутніх інженерів потреби у творчій самореалізації узагальнимо теоретичні положення, які стали їх підґрунтям.

Особистісно орієнтована парадигма сучасної освіти зумовлює пріоритет розвитку кожної особистості відповідно до її здібностей та потенційних можливостей, сприяння її самореалізації в житті, найвищою формою якої є творча самореалізація, в якості цільового орієнтиру. Як зазначалося вище, тільки за умов творчої самореалізації особистість може стати конкурентоспроможним фахівцем у сучасному світі, а також відчувати повноту життя.

Особистість, яка самореалізується в творчості, – це ідеал гармонійно розвиненої людини, на який має бути націлений педагогічний вплив на студентів. Рушійною силою творчої самореалізації є потреба в ній, яка є стрижнем особистості. Усвідомлення творчої праці в якості сенсу та радості життя має відбутися протягом підготовки молодшої людини до майбутньої професійної діяльності, тобто у вищому навчальному закладі. Саме в цьому випадку завдяки цілеспрямованому педагогічному впливу потреба особистості у творчій самореалізації отримає своє спрямування на майбутню професійну діяльність, що принесе користь і особистості, і суспільству.

Процес формування у майбутніх інженерів потреби у творчій самореалізації ґрунтується на наступних закономірностях:

- потреба у творчій самореалізації виникає, якщо студент стає суб'єктом творчої активності, під час якої він переживає радість творіння;
- поєднання творчої активності з позитивними емоціями особистості запускає механізм саморуху її потреби у творчій самореалізації;
- ефективність процесу формування у майбутніх інженерів потреби у творчій самореалізації можна підвищити завдяки цілеспрямованому (але непрямому) педагогічному впливу, який спрямовується на створення сприятливих умов для творчої самореалізації кожного студента, стимулювання внутрішньої мотивації творчої діяльності, що підтримує саморух потреби особистості у творчій самореалізації;
- урахування специфіки інженерної творчості та вікових особливостей студентського віку визначає комплекс педагогічних засобів формування у майбутніх інженерів потреби у творчій самореалізації;
- багатократне виникнення та задоволення потреби особистості у творчій самореалізації призводить до її домінування в системі вторинних потреб людини, в результаті чого вона досягає стану усталеності.

Дослідження шляхів розв'язання проблеми формування у майбутніх інженерів потреби у творчій самореалізації в психолого-педагогічній літературі та узагальнення досвіду практичної роботи у вищому технічному навчальному закладі дає змогу визначити фактори, які сприяють її формуванню.

Фактори виникнення та формування у майбутніх інженерів потреби у творчій самореалізації можна поділити на зовнішні (або середовищні), які стосуються дій інших людей (викладачів, керівників, інших студентів і т.п.), та внутрішні, які стосуються самої особистості.

Зовнішні фактори, в свою чергу, розподіляються на три групи:

- I) організаційні,
- II) технологічні,
- III) психологічні.

Організаційні фактори включають:

1. Творче середовище, створення якого ґрунтується на принципах, які відображають закономірності формування потреби особистості у творчій самореалізації, а саме: принцип творчої активності учасників педагогічного процесу; принцип внутрішньої свободи особистості; принцип довіри та віри в можливості особистості, позитивного сприйняття особистості; принцип зворотного зв'язку; принцип природовідповідності; принцип психологічної комфортності; принцип позитивного емоційного фону; принцип співтворчості, співробітництва; принцип опори на самовиховання особистості.

2. Затребуваність творчої особистості інженера суспільством або найближчим оточенням, що знайшло своє відображення у вимогах до випускника інженерного ВНЗ, які було сформульовано на Всесвітньому конгресі з інженерної освіти в 1992 році: професійна компетентність; комунікативна готовність; розвинута здатність до творчих підходів у вирішенні професійних завдань; стійке позитивне ставлення до своєї професії, прагнення до постійного особистісного та професійного вдосконалення; володіння методами техніко-економічного аналізу виробництва з метою його раціоналізації, оптимізації та реновації; розуміння тенденції та основних напрямків розвитку науки та техніки [7, с. 53].

3. Престиж інженерної освіти у суспільстві, підвищенню якого сприятиме більш якісна підготовка фахівців у вищих технічних навчальних закладах.

4. Нова роль або діяльність, що зумовлене самою суттю інженерної праці, яка полягає у вирішенні технічних протиріч. Щоб вирішити технічне протиріччя, інженер має винайти принципово новий механізм, об'єкт, технологію тощо. Обов'язковим елементом діяльності інженера є винахід, який потім втілюється в проєкті. Він застосовує відкриті іншими науками закони для проєктування, конструювання та вдосконалення техніки та технологій, але ці закони мають бути модифіковані та пристосовані до кожного конкретного випадку, а потім втілені в новому продукті. Саме це надає інженерній діяльності творчого характеру.

Технологічні фактори включають педагогічні засоби, які сприяють виникненню та розвитку потреби особистості у творчій самореалізації, а також набуттю нею стану усталеності. Серед них:

1. Творчі ситуації у навчанні, професійній діяльності, житті (проблемні ситуації, протиріччя, дискусійні та діалогічні методи, техніки та прийоми творчого мислення та вирішення технічних протиріч, взаємні завдання; творчі проєкти; індивідуальні пошукові завдання; самостійна робота творчого характеру).

2. Творча взаємодія з іншими людьми (робота в творчих групах, ділові та рольові ігри, співробітництво з викладачем у рамках його наукових інтересів, творчі проєкти).

3. Надання ініціативи студенту у виборі завдань та їх обсягу, шляхів вирішення проблем (диференційовані завдання різної складності, які потребують застосування вмінь опрацьовувати матеріал самостійно, які надають змогу дійти висновку самостійно, зробити «відкриття», сформулювати закон тощо; гнучкість у відборі завдань для самостійної роботи).

Психологічні фактори включають:

1. Визнання цінності особистості, сприйняття особистості як творчо обдарованої. Плідна взаємодія учасників педагогічного процесу може бути тільки в тому випадку, якщо між ними встановлено контакт, що потребує від викладача вміння приймати кожен особистість студента такою, якою вона є, без негативних оцінок та наставлянь.

2. Відсутність тиску на особистість. Унікальність та неповторність кожної особистості складають багатство всього суспільства, і будь-яке штучне обмеження вільного прояву та розвитку особистості підриває її творчий потенціал, перешкоджає її творчій самореалізації.

3. Схвалення ініціативності, різноманіття ідей.

4. Демократичний стиль спілкування викладача зі студентами. Студент має відчувати, що викладач так само зацікавлений в його успіхах, як і він сам, що викладач сприймає його як рівноправного партнера та готовий допомогти у разі виникнення ускладнень.

5. Творча особистість викладача. Безсумнівним серед дослідників вважається твердження, що особистість, здатну до творчості, може виховати тільки творчий педагог. Викладач має бути творчою особистістю, демонструвати зразок творчої поведінки, мати творчу професійну спрямованість, бути компетентним щодо розвитку творчої особистості студента (тобто мати знання в галузі психології та педагогіки творчості), бути гнучким у застосуванні педагогічних засобів, уміти зацікавити студентів науковою проблемою, якою він займається, залучаючи студентів до співтворчості.

6. Відповідальність особистості у поєднанні з довірою до неї. Слід намагатися якомога менше втручатися в процес творчості, менше контролювати, а надавати студентам можливість контролювати свою діяльність та відповідати за свої власні зусилля та досягнення.

7. Конструктивна критика результатів діяльності у поєднанні з особистісним схваленням.

Внутрішні фактори розподіляються на чотири групи:

- I) діяльнісні,
- II) емоційно-почуттєві,
- III) аксіологічні,
- IV) рефлексійні.

Серед діяльнісних факторів:

- 1. Творча активність особистості.
- 2. Успішний досвід творчої діяльності.

Про принцип підкріплення діяльності, яка відповідає певній потребі, йдеться в роботах багатьох психологів. К. Абульханова-Славська [1] вважає, що формується спеціальна потреба особистості в діяльності, завдяки якій саме здійснення діяльності виступає як її підкріплення. Таким чином, умовою формування потреби особистості у творчій самореалізації є досвід творчої діяльності, за допомогою якої людина змогла реалізувати свої потенційні можливості.

Емоційно-почуттєві фактори включають:

- 1. Позитивні емоції від процесу і результату діяльності. Формування творчої особистості має ґрунтуватися на піднесених почуттях сильної радості, захоплення, насолоди, натхнення, осявання. Найголовніше, що призведе до розвитку потреб або мотивів якоїсь діяльності, – це поєднання позитивних емоцій, а саме, задоволення із певною діяльністю.
- 2. Почуття внутрішньої свободи, відчуття свободи у виборі шляхів самореалізації.

Аксіологічні фактори – це:

- 1. Усвідомлення потреби особистості у творчій самореалізації як стрижня особистості фахівця. Майбутній інженер має розуміти, що потреба у творчій самореалізації є найвищою в ієрархії потреб людини, і тільки розвинена здатність особистості до творчості у поєднанні з високим рівнем професійної майстерності можуть зробити фахівця конкурентоспроможним на сучасному ринку праці.

2. Настанова та ціннісні орієнтації на творчу самореалізацію. Студент має усвідомити, що творча самореалізація особистості є запорукою успіху в житті, умовою щасливого існування та фізичного і психічного здоров'я. Самореалізація особистості в творчій професійній діяльності може принести справжнє задоволення від роботи та дати стимул до подальшого особистісного та професійного зростання.

3. Відчуття відповідальності за власні успіхи та невдачі. Студент має розуміти, що його власні зусилля допомогли йому досягти успіху, тоді він і надалі буде докладати великих зусиль заради успіху.

Рефлексійні фактори включають:

- 1. Самосприйняття особистості як творця.
- 2. Усвідомлення власної унікальності.
- 3. Відчуття особистісного зростання.

Рефлексивний аналіз допомагає студентам усвідомити свої сильні та слабкі сторони, пізнати свій творчий потенціал, усвідомити власні психічні стани та переживання під час творчої активності, знайти індивідуальний стиль творчої діяльності. Рефлексія допомагає кожному студенту виявити найефективніші способи діяльності, які відповідають його здібностям, відчути задоволення від результату діяльності та самореалізації особистості та відстежити процес саморозвитку особистості як творця.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що формування творчої особистості та розвиток її потреби у творчій самореалізації – це складний довготривалий процес, який потребує урахування індивідуальних особливостей кожного студента, гнучкості та диференційованого підходу, тому дотримання вказаних принципів є більш важливим, ніж застосування конкретних форм, методів або прийомів роботи. Визначені фактори діють комплексно, оскільки зовнішні фактори впливають на різні сторони процесу формування у майбутніх інженерів потреби у творчій самореалізації, а внутрішні – на різні підструктури особистості.

Перспективним напрямком подальшого дослідження є розробка методик формування творчої особистості студента засобами конкретних дисциплін, які вивчаються у вищих технічних навчальних закладах з урахуванням загальних закономірностей та факторів формування у майбутніх інженерів потреби у творчій самореалізації.

Література:

1. Абульханова-Славская К. А. Деятельность и психология личности / К. А. Абульханова-Славская. – М.: Наука, 1980. – 335 с.
2. Андреев В. И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности / В. И. Андреев. – Казань: Изд-во Казанского ун-та, 1988. – 240 с.
3. Занюк С. Психология мотивации / Сергей Занюк. – К.: Эльга-Н; Ника-Центр, 2001. – 352 с.
4. Зобов Р. А. Самореализация человека: введение в человекознание: учеб. пособие / Р. А. Зобов, В. Н. Келасев. – СПб.: Изд-во С.-Петербургского ун-та, 2001. – 280 с.
5. Калошина И. П. Психология творческой деятельности: учеб. пособие для вузов / И. П. Калошина. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 431 с.
6. Приходченко К. І. Творче освітньо-виховне середовище загальноосвітнього навчального закладу / К. І. Приходченко. – Х.: Основа; Тріада +, 2007. – 160 с.
7. Фокин Ю. Г. Преподавание и воспитание в высшей школе: Методология, цели и содержание, творчество: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Ю. Г. Фокин. – М.: Академия, 2002. – 224 с.

Конкурентоспособность современного инженера определяется не только його теоретичною та практичною підготовкою, а й готовністю до творчої праці та сформованістю його творчих якостей, у тому числі розвинутою потребою у творчій самореалізації. Визначені фактори формування у майбутніх інженерів потреби у творчій самореалізації ґрунтуються на методологічних підходах гуманістичної педагогіки, принципах створення творчого середовища та закономірностях формування потреби особистості у творчій самореалізації.

Ключові слова: *потреба майбутнього інженера у творчій самореалізації, принципи створення творчого середовища, фактори формування у майбутніх інженерів потреби у творчій самореалізації.*

Конкурентоспособность современного инженера определяется не только его теоретической и практической подготовкой, а и готовностью к творческой работе и сформированностью его творческих качеств, в том числе развитой потребностью в творческой самореализации. Выделенные факторы формирования у будущих инженеров потребности в творческой самореализации основываются на методологических подходах гуманистической педагогики, принципах создания творческой среды и закономерностях формирования потребности личности в творческой самореализации.

Ключевые слова: *потребность будущего инженера в творческой самореализации, принципы создания творческой среды, факторы формирования у будущих инженеров потребности в творческой самореализации.*

Competitiveness of a modern engineer is determined not only by his/her theoretical and practical preparation, but also by readiness for creative work and his/her mature creative features, including the developed need of creative self-realization. The factors of forming future engineers' need of creative self-realization are based on methodological approaches of humanistic pedagogics, principles of building the creative environment and laws of forming person's need of creative self-realization.

Key words: *future engineer's need of creative self-realization, principles of building the creative environment, factors of forming future engineers' need of creative self-realization.*